

komma i tillfälle att bland flera sökande till stipendiets åtnjutande utse den värdigaste; Och kan jag icke heller instämma i Consistorii beslut angående Doktor Lagi ansökning, utan hade i min tanke D:r Lagus bort jemte Magister Edlund såsom sökande till stipendium komma i fråga. Men då så icke skett, och stipendium blifvit förklaradt fortfarande ledigt är i min tanke intet annat beslut rörande D:r Lagus ansökning nödigt, än att den kommer att upptagas, då Consistorium framdeles afgör öfver det ifrågavarande stipendiets bortgifvande.

Skälen för detta mitt yrkande äro: att då Consistorium med stipendier bör uppmantra de dertill värdigaste, det alltid är önskligt, att så många sökande som möjligt må anmäla sig till ett ledigt stipendium, äfvensom det är en gifven följd af detta sakens förhållande att ansökningar till erhållande af stipendier böra mottagas, ända till dess Consistorium öfver stipendiets bortgifvande afgör eller de för dess erhållande föreskrifna examina eller andra prof föregått; att Consistorium i min tanke hvarken är berättigadt eller till hinder för stipendiets bästa möjliga användande bör utsätta någon godtycklig fatalietid för sökande af desamma; att derföre anslag om lediga stipendier äro att betrakta blott såsom tillkännagifvanden, i hvilka äfven den tid må utsättas, då Consistorium har för afsigt att angående stipendiets bortgifvande besluta, utan att den utsatta dagen kan för någon fataliedag anses; att Consistorium å dess sida icke heller kan anses vara af detta tillkännagifvande bundet, utan eger, om endast få eller mindre förtjenta sökande anmält sig, efter bepröfvande i ny kungörelse tillkännagifva, att afgörandet blifvit uppskjutet och att nya ansökningar kunna inlemnas.

Till att annorlunda förfara, är enligt min åsigt Consistorium endast då berättigadt, när jemte bestämd tidpunkt för ett stipendiums bortgifvande äfven bestämd ansökningstid är föreskrifven. Men för bortgifvandet af Rehbinderska stipendium finnes ingen sådan föreskrift.

## 107 OM DE MATERIELLA INTRESSENAS SEDLIGA INFLYTANDE

*HUB, JVS handskriftssamling*

Man säger: vår tid är materialistisk! – Jag vill icke här åtaga mig tidens försvar. Den försvarar sig sjelf vältaligt nog.

Äfven till vårt ringa fädernesland sträcker sig väl i någon mon tidens makt. Och om vi skåda omkring oss, så är det sannerligen icke den materialistiska tidsrictningens frukt, rikedom som här förvånar oss. Låt vara att vi här ingenting hafva att förvånas öfver – icke derföre att vi skulle vara förtrogna med, hvad som eljest förvånar människor såsom nytt och oväntadt, utan derföre att våra framsteg på alla banor äro ringa och lånsama. Ty det är endast det plötsligt inträdande och oväntade, som förvånar. Men jag vågar dock yttra den öfvertygelse, att, om vi gifva akt på de förändringar, som under senaste årtionden i Finland kunna spörjas, de, hvilka föregått i det allmänna tänkesättet äro vida större, än de förändringar, som kunna spörjas i det allmänna välståndet, att de ideela intressena ||under denna tid|| här inkräktat ett jembörelsevis större område, än de materiella.

Hvad som i vårt fädernesland föregått i smått, det har i stort haft ett liknande förlopp i Europas mera civiliserade länder. Det är sannt, att medlet af 18:e seklet var rikare på nya andliga väckelser, än medlet af

det 19:e har att framvisa. Men det är också sannt, att de då uppskakade en jmförelsevis ringa samhällskrets; medan nu ideerna icke blott beröra vissa framstående samhällsklasser, utan genomtränga folkens medvetande.

10 Man förvånas öfver den hastighet, större än blixstens, hvarmed nuförtiden genomflyger stora landssträckor, ja lofvar att ila fram under världshafvens vattenmassor. Detta är förvånande, ty det är nytt och oväntadt. Det har också fördelen att vara påtagligt. Vi hafva, äfven vi, alla dagar telegraftråden för våra ögon. Att de budskap, den framför, för det mesta angå 1  $\text{L}\text{U}$  socker och 1  $\text{L}\text{U}$  kaffe, derpå tänka vi icke så noga.

20 Men ingen förvånas deröfver, att en insigt, en lära, förkunnad på någon punkt i Europa, finner lyssnande åhörare i stockhyddorna i Amerikas urskogar, i en undangömd våning i Australiens 10 år gamla städer, vid foten af Himalaya och snart nog i himmelens sons residens, Peking. Ingen förvånas deröfver, att en skald, en tänkare från någon af Förenta Staternas bullrande handelsplatser, der hans röst, döfvad af det materiella sträfandets sorl, icke når öfver nästa rum, har beundrare i Europas aflägsnaste bygder, ja vid stränderna af Finlands sjöar. Ingen deröfver att en arbetare i någon af Manchesters hundrade bomullsfabriker med ifrigt deltagande följer Alexander II:s ädla bemödanden för lifegenskapens upphäfvande – och hvad mera är, ingalunda utgör någon föraktlig bundsförvandt för deras framgång – ingen deröfver, att en smed, en Elihu Burrit, från Nya Verlden ställer sig i spetsen för den Gamlas fredsvänner skickar sina sändebud till Rysslands sjelfherrskare, medan någon Matts Mattsson Paavola i en Finsk skogsby intresserar sig för framgången af hans sjelftagna värf. Sådant förvånar icke; ty det har, såsom hvarje andlig ████████, långsamt förberedts och utveckladt sig. Och det kan dessutom icke tagas på med händerna. Det behöfves någon eftertanke dertill; för att inse det upplyftande och stora i sådane förhållanden, för att beundra *den* elektriska kraft, hvilken väcker samma tankar och känslor hos millioner individer i alla jordens delar.

Exempel äro dock öfverflödiga. Ingen lärar betvifla, att icke i denna materialistiska tid röra sig ideella intressen, vida flera och vida mera omfattande, än i något föregående tidevarf historien känner, icke heller att ju dessa intressen delas af ett större antal individer inom hvarje samhälle, än under någon föregående tid.

40 Men någon anledning måste finnas, hvarföre samtiden från så många håll kallas materialistisk? – Lyssnar man närmare till beskyllningen, så lyder den: att numera *alla* äflas för materiel vinning, för rikedom och dess njutning.

Det ligger visst en öfverdrift, en bittert tanklös öfverdrift i detta Alla. Ty huru många millioner stå icke utom detta sträfande, om hvilka människovänner måste önska, att de hade håg och kraft att i detsamma deltaga? Eller huru mycket ringare vore icke äfven i detta land fattigvårdstyrelsernas omsorg, om detta sträfande verkligen vore allas?

50 Men det är dock visst nog, att nuförtiden flera, än i de Europeiska samhällenas forntid, deri deltaga, att täflan är stor, och att den och ansträngningen dag för dag blir allt större.

Under dessa samhällens tidigaste period var förhållandet ingalunda sådant. Det var icke det täflande fredliga arbetet, som förde till välståndet och dess njutning. Det var svärdet hvilket alltid och

allestädes varit samhällenas grundläggare, som äfven här skiftade jordens goda. Messboken kom dertill och tog sin rika andel, representerande den öfverlägsna intellektuella bildningen. Arbetarena arbetade icke för sig sjelfva, utan för svärdets män och messans. Täflan att underhålla dessas öfverflöd kunde hos dem icke vara stor. Men den var stor bland de af öfverflödet njutande. Fältslag slogos, fredliga vandrare dödades på alla vägar och stigar, städer och byar plundrades, underverk skedde, syndaförlåtelse och evig salighet såldes, kättare brändes – allt för rikedomen och dess njutning. Det var den tidens materialism,

Förhållandena förändrades. Regenterna togo makten i staten och i kyrkan och med makten arbetets öfverskott. Välståndet utdelades af deras hand, och man kröp, man smickrade, man var redo till allt för dess besittning. Utan arbete vunnen, förskingrades rikedomen åter med lätt mod; och som man förnedrat sig för dess vinnande, förnedrade man sig ytterligare i laster vid dess bortslösande. Denna skepnad hade då materialismen.

Under denna öfvergång hade den intellektuella bildningen spridit sig till en del af de arbetande. De hade inom stadsmurarna sökt skydda sitt arbete och öfverskottet deraf. Regenterna behöfde dem, för att vinna *sin* makt öfver svärdets män och kyrkans och gaf dem denna maktskydd. De utgjorde en ny klass i samhället, borgarens. Att de sjelfva njöto det välstånd, deras arbete förvärfvat dem, utgjorde det första fröet till den moderna materialismen.

Men åter inträdde en ny tid. Landtmannen som längst arbetade för andra ville äfven han arbeta för sig sjelf och för sig behålla välståndets njutning. Lifegenskapens ok föll, och han fann skydd för person och egendom. Men det dröjde icke länge, förrän äfven borgarens och landtmannens i lifvets goda mest lottlösa af dem aflönade arbetare kräfdes en större andel af det gemensama arbetets frukter – och i dessa nya anspråks tid lefva vi.

Vare det långt från oss, att vilja fatta historien som en väfnad af egen nytta. Adel, prester, regenter, borgare, bönder alla hafva de sträfvat för menskligheten, för dess välstånd, dess intellektuella och moraliska förädling. Det är blott berättigadt, att i detta sträfvande ett subjektivt intresse skall finnas. Ty hvad vore ett allmänt menskligt intresse som icke vore någon enskild människas lycka och båtnad. Det har blott varit fråga derom, att korrt antyda, huru det lekamliga arbetet småningom gjort gällande sin rättighet att njuta arbetets frukt, och huru detta anspråk och dess förverkligande småningom utbredt sig till allt större kretsar.

Täflan har sålunda småningom vuxit. Allt flera söka tränga fram till samma mål. Oaktadt all lättnad af nya upptäckter och uppfinningar, gör de täflandes mängd svårigheten för hvarje dag större, och ifvern och ansträngningen vexer i jernbredd dermed. Och något annat kan i sjelfva verket icke förstås med nutidens materialism, än att numera flera än förr och med större ansträngning än förr arbeta att hinna till ekonomiskt oberoende och välstånd, att allt färre utan arbete komma dertill. Det är arbetet som kommit till ära. Endast dagdrifvaren har förlorat derpå. Det skulle strida mot historiens vittnesbörd att påstå, att i vår tid finnes mera penninggirighet eller njutningslystnad än i fordna tider. Det är icke mera lofgifven sed att döda och plundra eller att sälja evig lycksalighet. Man kryper icke mera för regenter sölade i laster sjelf i laster försjunken och fräckt föraktande omdömet nedanom den exklusiva klasser. Det nu en allmän opinion, som strängt granskar och bedömer icke blott individens handlingar utan folken och deras

styresmän – och ingen har mod att trotsa den.

Följer man historien åt, så finnes, finner man, att sträfvandet till välstånd utbredd sig i jernbredd med den intellektuella bildningen. Men det vore den råaste materialism i tänkesättet, att anse det materiella välbefinnandet för den intellektuella bildningens grund. Saken förhåller sig tvärtom. Bildningen har fostrat och fostrar det allmänna sträfvandet till ekonomiskt oberoende och välstånd, såsom bildningen allt mer och mer blir ett vilkor för dessas vinnande.

10 Vi finna det naturligt, att de hvilka vi vanligen kalla de bildade, icke kunna åtnöjas med en lefnadsställning sådan som dagsverkarens. Men detta är lika naturligt hos dagsverkaren. I den mon, han vinner högre intellektuell bildning, begär han äfven en större andel af världens lekamliga goda. Den intellektuella bildningen föder anspråk på oberoende af andra. Och det ekonomiska oberoendet, att människan för sitt uppehälle skall bero af egna krafter, hörer nödvändigt dertill. Men ekonomiskt oberoende är icke blott egande af det nödvändiga för dagen. Dertill fordras något öfverskott utöfver hvarje dags nödvändiga behof, trygghet för morgondagen och mot alla det menskliga lifvets  
20 vanliga vexelfall. Detta oberoende är välstånd. Det oberoende deremot, som hvilar blott på umbärande, icke på förvärfvande, är inbilladt; ty det gör af den i dag oberoende i morgon ett föremål för barmhertigheten. Derföre följer med den intellektuella bildningen omsorgen för morgondagen, sträfvandet till ett oberoende, som är välståndet. Det är den intellektuella bildningen alltså som utgör grunden till samtidens materialism. Vi kunna säga: grunden är den:

att Matts Mattson Paavola känner Elihu Burrit.

30 Vill man känna denna materialism, skall man alltså börja med den intellektuella bildningens motarbetande. Försök dertill hafva icke saknats och saknas icke. Ja man har varit förvänd nog, att vilja höja det materiella välståndet under det att man nedtrycker den intellektuella bildningen. Frukten måste blifva, att man fostrar arbetets anspråk utan arbetets håg och kraft. Fåfänga äro dock alla försök att taga den intellektuella bildningen i ledband. Den skall allt mera utbreda sig och utvecklas enligt sin egen fria natur och med den skall sträfvandet till välståndets oberoende utbreda sig och tillvexa.

40 Men man frågar sig med skäl: äro då vetande och välstånd människans mål? Man må medgifva, att den intellektuella bildningen fostrar sträfvande till välstånd: att välståndet åter bereder tillfälle att vinna intellektuell bildning, att det sålunda återverkar på sin källa. Man må erkänna bådas berättigande. Men ingen tänkande åtnöjes dermed. Man vill veta, hvad välståndet och sträfvandet dertill verka för människans sedlighet, för hennes moraliska förädling. Och det är till några ord härom, jag genom det föregående önskat bana mig väg,

De, som fördöma tidens materialism, hafva på förhand afsagt sin dom. Den är i deras tanke vittnesbörd nog för tidens immoralitet. Vi måste lemna dem och deras på ingen bevisning stödda dom derhän.

50 Den deremot, som till människan sade: »Du skall äta ditt bröd i ditt anletes svett!» han visste väl, att denna dom icke var till förderf, utan till förädling. Arbetet är i sanning alla dygders moder, såsom lättjan alla lasters. Människan har ett sådant behof af att gå utom sig sjelf, att sträfva och arbeta, att, om hon underlåter det hennes förnuft förvirras, och att all galenskap, som icke har sitt upphof i lekamlig sjukdom har

den i det mer overksama bekymret för det egna kropps eller själstillståndet. Arbetet förlossar henne derifrån, det förlossar henne från henne själf. Hon lefver för ett mål utom sig, när hon för hvarje dagen stund lefver i sitt arbete och för dess framgång. Redan härigenom har arbetet äfven för det lekamliga välståndet, för människan ett sedligt värde. Man kan väl säga att hon bör sätta en gräns för sina behof. Men skall hon då upphöra att arbeta när hon hunnit tillfredsställa dem intill denna gräns? Nej säger man: hon kan ännu arbeta för andra. Som allmän grundsats duger väl detta icke: ty hon skulle då beröfva andra det sedligt stärkande arbetet för sig själfva. Men det är detsamma. Det 10  
finnas nog dem i verlden, hvilkas oförmåga gör dem beroende af andras arbete och det ligger i naturens ordning, att hvarje människa har de sina och andra fjermare dertill att försörja. Hennes arbete för egendoms förvärfvande har i hvarje fall ingen gräns. Intet mått af välstånd skall befria henne derifrån. Att arbeta själf och föra andra till arbete, det är hennes sannt menliga pligt mot sig och nästan, från hvilken det tillfälliga egandet af millioner icke friköper henne.

Men om också själfva arbetet för välstånd är förnuftigt och sedligt; kan väl dess frukt, välståndet, ega något sedligt inflytande? Det kan väl icke gerna antagas, att, om själfva arbetet är sedligt, dess produkt, 20  
välståndet vore sedligt förderfvande – icke ens, att den vore för sedligheten likgiltig.

Väl hafva vi en utsaga af hög auktoritet: »Det är lättare för en kamel att gå genom ett nålsöga, än för en rik att komma till himmelriket.» Men denna utsaga kan icke vara bestämd att understöda det äkta Finska ordspråket: »den, som sofver, han syndar icke». Men lätt begripligt är det, att högre välstånd såsom högre intellektuel bildning, medför högre pligter. Att fly för de förra, för att undfly dessa ökade åligganden kan icke höra människans sedlighet till. 30

Skulle i själfva verket alla människor kunna komma till rikedom, så hade vi paradiset dagar åter. Ingen skulle då vara herre, ingen tjenare, ingen behöfvande, ingen välgörare. Alla skulle då hafva lika svårt eller lika lätt att komma till himmelriket. 30

Men paradiset portar äro tyvärr äfven från denna sida för all tid stängda. Olikhet i förmögenhet skall finnas, så länge olikhet i förmåga att förvärfva och bevara den finnes. Rikedomens, ja äfven blott välståndets fara beror härpå, af den ojemna fördelningen. Historien vittnar också, att det är den, som fört till välståndets missbruk. Till ju flera samhällsklasser det utbredt sig desto mera hafva, dessa missbruk blifvit tvingade tillbaka och aftagit. 40

Derföre kunna vi äfven vara försäkrade, att ju allmännare välståndet blir, desto mindre frestelser skall det innebära.

Men det är icke nog, att välståndet icke ökar frestelserna. Gagnar det blott till lifvets njutning, utan någon positiv betydelse för människornas sedliga samlif, vore dess företräde framför fattigdomen och beroendet högst tvetydigt.

Eftertanken säger oss det och människokärleken manar oss att väl besinna det, att den fattige är underkastad många frestelser till brott, hvilka för den ekonomiskt oberoende icke finnas till. Statistiken lemnar oss också icke i ovisshet derom, äfven om vi skulle misstro vår egen dagliga erfarenhet. Det är icke ur de ekonomiskt oberoendes leder brottsmåslängderna och fängelserna fyllas. Det är ingen, de i välstånd staddes förtjenst; men det är ett faktum, som bevisar, att ju allmännare välståndet vore, desto sällsyntare skulle brotten vara, att ju flera, som skulle ega en modest egen boning desto färre skulle befolka fängelse- 50

palatserna.

Likväl är detta ingalunda den yttersta fordran, man kan och bör ställa på välståndet. Det finnes en osedlighet, som icke räknas för brott, emedan den icke kränker andras rätt, om icke genom exemplet. Kunna vi tro, att välståndet verkar till dess hämmande?

På denna osedlighet inflyta så många omständigheter, att det är svårt nog att afgöra, hvilket inflytande välståndet öfvar derpå.

Men det är dock afgjort att, med välståndet, kanske egentligare med sträfvandet dertill följer ett band, på individens lynnen och sjelfsvåld. Man kallar det i Svenskan *anständighet*. Det följer detta sträfvande åt, emedan välståndets förvärfvande tvingar människan att förvärfva sig medmänniskors förtroende. Vi böra icke inskränka detta tvång till affärsmännens krets. Hvar och en, som vill intaga någon fast ställning i samhället, är underkastad detsamma.

Vi känna, att en Svenska poet sagt, »anständigheten kom och sederna försvunno». Men poeterna säga mycket under jagten efter en slående antithes – hvilket dock icke kan göra anspråk på att gälla för obetviflad sanning.

Anständigheten hvilar på aktning för andra människors omdöme. Det är icke sagdt, att denna aktning alltid skall vara förbunden med indidens aktning för sig sjelf – en hufvudfordran dock på den Engelska anständigheten, på en gentlemans karakter. Men i aktningen för andra ligger dock alltid ett frö till sjelfaktning.

Den anförda poeten manar och mången manar så med honom: Anständigheten är ett sken som människan söker för sina fördelars skuld; osedligheten rufvar derunder. Vi kunna svara, det är oändligen svårt, att bibehålla detta sken. När människorna förstorat fönstren i sina boningar, hafva de icke blott öppnat dem för ljus och luft. De hafva tillika öppnat sitt enskilda lif för andras granskande blickar. Med stigande välstånd hafva också allt flera kommit till deltagande i det offentliga lifvet, och allmänna opionen, en opinion som är ingens och allas är icke fallen för att klema bort någon, hvars karakter och lefverne hon tror det löna mödan att skärskåda.

||Men låt vara att nu osedlighet kan finnas och skenet lika hållas.|| Skulle deremot sträfvandet till oberoende och välstånd vara allmänt, skulle alla nödgas antaga helst skenet emot alla, så vore vi åter på en väg till paradiset. Ty om osedligheten icke inför någon medmänniska kunde framträda, skulle den icke finnas till i verk och gerning; och skulle den här icke finnas skulle den tröttna att söka ett tillhåll i tankar och begär.

Allt kommer derpå an, att anständigheten verkligen skyr all osed inför alla. Inför Ju färre likar individen anser sig behöfva vara anständig, desto mera konventionel kan anständigheten blifva, tolererande en osed, medan den förkastar en annan. Men ju mera allmänt oberoendet blir, desto starkare band, lägger anständigheten på individens vandel, desto mindre konventionel kan den vara.

Och det är dock allt ännu yta säger moralisten. Anständigheten är tvång, icke frihet, icke kärlek till det goda. Den är också blott negativ, undflyr oseden, men verkar icke positivt i det godas tjenst.

Åtskilligt kunde sägas mot dessa invändningar. Till någon positivt god sed tvingar anständigheten utan tvifvel; och det är också fritt val att underkasta sig dess tvång.

Men jag lemnar detta; och jag frågar: huru uppfostras människan? Erfarenheten svarar: genom att hållas till god sed, afhållas från dålig sed. Tvånget, den blinda lydningen, exemplet vanan, seden är det första.

Öfvertygelsen och den fria viljan kommer först småningom dertill,

Menskligheten skulle gå under den dag, man ville börja uppfostran med bevisning och öfvertygande. Jag tror: sträfvandet till välstånd med dess följeslagare anständigheten är en sådan uppfostran. Skall till den sed, hvartill de föra, komma fri håg, kärlek till det Goda? Detta beror af andra makter.

Detta är allt Mina Herrar jag för detta tillfälle kunnat säga om de materiala intressenas sedliga inflytande. Jag har dervid utgått från den öfvertygelse, att det är människan värdigare att ödmjukt söka inse och begripa, än tanklöst och öfvermodigt fördöma.

10

I samtidens lif finnes utan tvifvel mycket att tadla som med de materiala sträfvandena sammanhänger. Det väsentligaste onda är, att det så ofta är ett sträfvande, att utan arbete vinna arbetets frukt. Men der det är med arbete och ansträngning förenadt, der torde det höfvas hvar och en, att gifva arbetet dess ära.

Ett annat ondt är, att representanterna för de ideella sträfvandena tagit detta falska sträfvandes parti – att delvis vetenskapen förnedrat sig till blott de materiella intressenas tjenarinna, att delvis dikten gjort penningen till den gudom, som för sig kan skänka menskelig lycka, äfven då den, som man säger, faller ned från himmelen, så som den i dikten alltid gör.

20

Men tiden medger icke att något härom tillägga. Det är också ingen anledning dertill vid detta tillfälle, då jag ser krets församlad för att söka någon vinning blott för tanken och känslan och för att lemna, bidrag till ett verk, hvars syfte ingalunda tillhör de materiella intressenas. Ty det är icke åt murarne till Studentbyggnaden fäderneslandets bildade allmänhet skänkt ett så frikostigt deltagande, utan åt de ideella intressen, som inom dem skola söka sig en utveckling. Mätte den ungdom, som representerar dessa intressen, alltid ihågkomma att så är, och att detta deltagande skänkes åt dess framtid – åt, hvad fäderneslandet af den hoppas.

30

108 F. C. RUNEBERG – J. V. SNELLMAN 22.XII  
1858

HUB, JVS handskriftssamling

Borgå den 22 December 1858.

40

Gode Snellman!

Den myckna godhet och vänlighet Du bevisat så väl mig sjelf såsom ock mina små pennritningar, ger mig mod att äfven sända Dig min lilla, nyss utkomna, bok. Bra mycket lugnare hade jag varit om jag kunnat begära Ditt omdöme om den, innan jag vågade låta den gå ut i verlden; men så påflugen vågade jag dock ej vara att be Dig åtaga Dig ett sådant besvär. Mätte Du nu ej finna den alldeles underhållig ifall Du verkligen is göra Dig mödan att genomströfva en slik liten romanunge. Lemnar du den åter oläst i skrappappersgömman skall jag verkligen ej heller förtänka Dig det. I femton år har den legat skriven, och jag är bra rädd för att den ej ägt det värde som fodras för att kunna utan att derpå förlora, sålunda ligga till en annan tid än den som gett den sin form, och dock, när Runebergs förordade dess tryckning,

50